

Tilburg University

Vergader- en stemgerechtigden bij vereniging en stichting

van der Sangen, G.J.H.

Published in:

Stichting & Vereniging: tijdschrift over belastingen, recht en management rond stichtingen en verenigingen

Publication date:

2000

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

van der Sangen, G. J. H. (2000). Vergader- en stemgerechtigden bij vereniging en stichting. *Stichting & Vereniging: tijdschrift over belastingen, recht en management rond stichtingen en verenigingen*, 6, 155-161.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Vergader- en stemgerechtigden bij vereniging en stichting

mr G.J.H. van der Sangen¹

In deze bijdrage besteedt de schrijver aandacht aan de vraag of binnen een vereniging vergader- en/of stemrechten kunnen worden toegekend aan anderen dan de leden. Bij de stichting rijst de vraag of aan anderen dan bestuursleden vergader- en/of zeggenschapsrechten kunnen worden toegekend. Schrijver betoogt dat het huidige verenigingen- en stichtingenrecht betrokkenen ten aanzien van deze materie een grote vrijheid laat.

1 Inleiding

Binnen het thema ‘Besluitvorming’ mag een behandeling van de vergader- en stemrechten toekomend aan leden of anderszins bij de vereniging c.q. de stichting betrokkenen niet ontbreken. De vraag naar de wijze van besluitvorming binnen verenigingen en stichtingen kan immers niet los gezien worden van de meer materieelrechtelijke vraag aan wie binnen de organisatie zeggenschapsrechten toekomen, waaronder in dit verband zijn te verstaan: het recht om de vergadering bij te wonen en meer in het algemeen het recht om aan het besluitvormingsproces deel te nemen, het recht om agendapunten aan te dragen, het recht om het woord te voeren en het recht om te stemmen. Zou in een voorkomend geval een besluit tot stand komen waarbij voorbij wordt gegaan aan de op zich geldig toegekende vergader- en stemrechten van aangeslotenen, dan is er alle reden het besluit aan te tasten.² Ook het omgekeerde kan zich voordoen: een of meer bij de organisatie betrokkenen oefenen vergader- en/of stemrechten uit, terwijl - naar achteraf blijkt - dergelijke bevoegdheden aan de personen in kwestie in het geheel niet toekwamen. Een dergelijk besluit is nietig, indien de vereiste meerderheid is gevormd mede op basis van de ongeldig uitgebrachte stemmen en na het hertellen van de stemmen zou blijken dat de vereiste meerderheid niet is verkregen. Onder omstandigheden kan het besluit echter ook vernietigbaar zijn, omdat er sprake is van een ongeoor-

1 Mr G.J.H. van der Sangen is universitair docent Ondernemingsrecht aan de Katholieke Universiteit Brabant en verbonden aan het Center for Company Law aldaar. Hij is tevens redacteur van *Stichting & Vereniging*

2 Grondslag voor de aantasting van het besluit is dan art. 2:15 lid 1 sub a BW, omdat het besluit wat betreft de wijze van totstandkoming is genomen in strijd met de statutair toegekende vergader- en stemrechten. Zie hierover voor het nv en bv-recht C.A. Schwarz, ‘De invloed van vergadergerechtigden zonder stemrecht op besluitvorming in de aandeelhoudersvergadering’, in: *Heden verschenen voor mij ...* (P.H.M. Gerver e.a. red.), Gouda Quint, Arnhem: 1995, p. 207.

loofde beïnvloeding door personen die uiteindelijk noch stem- noch vergadergerechtigd blijken te zijn.³

De praktijk laat ondertussen zien dat er een gerechtvaardigde behoefte kan bestaan ook aan anderen dan leden c.q. bestuursleden vergader- en stemrechten toe te kennen in de vereniging respectievelijk de stichting. Het is daarbij voor alle betrokkenen van belang te weten binnen welke bandbreedtes van het rechtspersonenrecht verenigingen en stichtingen zich op dit punt kunnen bewegen. Deze bijdrage richt zich dan ook in het bijzonder op de vraag of er ook aan anderen dan leden, voor wat de vereniging betreft, en aan anderen dan bestuursleden, voor wat de stichting betreft, vergader- en stemrechten kunnen worden toegekend. Deze personen die anderszins bij de vereniging c.q. de stichting zijn betrokken, zal ik hierna aanduiden als *aangeslotenen*.

2 Stemgerechtigden bij de vereniging (algemeen)

Hoofregel van het verenigingsrecht is dat stemrecht wordt verkregen met het verkrijgen van het lidmaatschap. Als uitvloeisel van het beginsel van de associatievrijheid impliceert de vrijheid van toetreding tevens de verwerving van het lidmaatschap met de daaraan verbonden zeggenschapsrechten. De uitoefening van zeggenschapsrechten en de daarmee gepaard gaande juridische en feitelijke invloed vormt vanuit het individuele lid gezien de kwintessens van het lidmaatschap. Kortom, inherent aan het lidmaatschap is het bezit van vergader- en stemrechten in de algemene ledenvergadering. Hij die als lid formeel is toegelaten, heeft stemrecht.⁴ Op deze hoofdregel bestaan slechts enkele uitzonderingen.⁵ Door toetreding komt het lid tot de rechtspersoon te staan in een organisatie-rechtelijke rechtsbetrekking die beheerst wordt door de wet, de statuten en de geldig genomen

3 Grondslag voor de aantasting is in dit geval art. 2:15 lid 1 sub b BW, omdat het besluit tot stand is gekomen in strijd met de redelijkheid en billijkheid. Let wel, wat er in feite gebeurt, is dat de wilsvorming van de afzonderlijke leden wordt gevormd op basis van 'undue influence' of op grond van dwaling. De stem is echter niet vernietigbaar. Wel kan onder omstandigheden het gehele besluit als rechtshandeling worden vernietigd op grond van art. 3:44 lid 4 resp. 6:228 BW. Zie over de vraag wat de grondslag van vernietiging in een dergelijk geval is Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nrs. 134, 145 en 146.

4 Zie Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 265 en 266. In andere zin Dijk/Van der Ploeg, *Van verenigingen stichting, coöperatie en onderlingewaarborgmaatschappij*, derde herziene druk, Gouda Quint, Deventer: 1997, p. 98 en 99.

5 Ik noem: het geschorste lid heeft geen stemrecht (zie art. 2:38 lid 1 BW) en het geval dat de statuten op de voet van art. 2:12 BW het stemrecht ontnemen ten aanzien van de aldaar genoemde besluiten met een inherent tegenstrijdig belang. Anders dan Dumoulin, *Besluitvorming in rechtspersonen*, IVO nr. 31, Kluwer, Deventer: 1999, p. 242, lijkt te suggereren is het niet voldoen aan zijn statutaire verplichtingen jegens de vereniging op zich een onvoldoende reden om aan het lid het stemrecht te ontnemen. Daarvoor is de tussenschakel van een schorsingbesluit van het bestuur vereist. Vgl. de relatie met de opzegging door het bestuur op grond van art. 2:35 lid 2 BW. Wel is toelaatbaar dat op voorhand in de statuten feiten en omstandigheden worden genoemd die schorsing (zonder besluit) met zich brengen.

besluiten, reglementen daaronder begrepen, alsmede door de redelijkheid en billijkheid. Buiten het geval van schorsing kan evenwel het lid tijdens het bestaan van het lidmaatschap zijn vergader- en stemrecht niet worden ontnomen. Daarvoor is beëindiging van het lidmaatschap nodig door opzegging of ontzetting.

Bij dat alles valt op dat de wetgever ogenschijnlijk een formeel ledenbegrip hanteert. Bij een formeel ledenbegrip is uitsluitend beslissend voor de vraag wie lid is van de vereniging, of het bestuur het aspirant-lid tot het lidmaatschap heeft toegelaten door een daartoe strekkend besluit. Een materieel ledenbegrip kan, zoals hierna zal blijken, evenwel niet worden gemist. Uitgaande van een materieel ledenbegrip zou men de zaken ook zo kunnen voorstellen dat slechts die personen *de iure* als leden van een vereniging zijn aan te merken die stemrechten hebben in de algemene ledenvergadering. De formele toelating van personen tot een of andere vorm van associatie - in prozaïsche termen aangeduid als aspirant-leden, buiten-leden, junior-leden -, resulteert dan niet tot het zijn lid in de zin van de wet, indien de statuten aan de verworven positie niet tevens vergader- én stemrechten in de algemene vergadering verbinden. Of zij tot de vereniging in een organisatie-rechtelijke rechtsbetrekking staan, hangt overigens af van hetgeen daaromtrent is opgenomen in de statuten.⁶ Zie hierna onder 5 en onder 6.

Wie als lid heeft te gelden van een vereniging is daarmee niet uitsluitend afhankelijk van de formele toelating, al geeft de aanwezigheid van een toelatingsbesluit wel een vermoeden van het bestaan van een volwaardig lidmaatschap. De vraag of het lidmaatschap is verkregen, is daarmee een kwestie van uitleg van de rechtshandeling van toetreding en van uitleg van de statutaire rechten die aan de verworven vorm van associatie zijn toegekend. Onder omstandigheden kan zelfs uit de feitelijke constellatie mogelijk worden afgeleid dat degene die lidmaatschapsrechten uitoefent, op grond van het vertrouwensbeginsel er vanuit mag gaan dat hij als lid heeft te gelden van de vereniging.⁷ Immers, de beslissing van het bestuur omtrent toelating tot het lidmaatschap kan ook stilzwijgend tot stand zijn gekomen, bijvoorbeeld door aanvaarding van de contributiebetaling al dan niet gevolgd door toezending van voor leden bestemde correspondentie of het toestaan dat op dezelfde voet als voor bestaande leden gebruik wordt gemaakt van de faciliteiten van de

6 Ik merk hier op dat Dijk/Van der Ploeg, *a.w.* p. 98 e.v. een andere mening zijn toegedaan. Daar wordt onderscheid gemaakt tussen leden met stemrecht, leden zonder stemrecht en aangesloten die zonder dat zij in een organisatie-rechtelijke rechtsbetrekking tot de rechtspersoon te staan, krachtens een contractuele verhouding rechten jegens de rechtspersoon ontnemen. In mijn optiek zijn zowel leden zonder stemrecht als ook de door Dijk/Van der Ploeg genoemde aangesloten geen leden, maar aangesloten. Of deze aangesloten in een organisatie-rechtelijke rechtsbetrekking staan tot de rechtspersoon, hangt in mijn opvatting af van de vraag of zij hun rechten ontnemen aan de statuten.

7 Vgl. in dit verband de 'beruchte' Haviltex-formule waaruit blijkt dat de door partijen gebezigde bewoordingen ten aanzien van een rechtshandeling niet uitsluitend bepalend zijn voor de inhoud en strekking van de rechtshandeling. Zie HR 13 maart 1981, *NJ* 1981, 635.

vereniging. In dit verband is van belang dat het bewijs voor het bestaan van het lidmaatschap bij een vereniging in beginsel vrij is.⁸

Stap 1. Wie is als volwaardig lid als zodanig toegetreden?

Stap 2. Wie kunnen zonder als zodanig te zijn toegelaten, de facto als lid worden beschouwd, omdat er sprake is van een stilzwijgende acceptatie?

3 Toekenning van stemrecht aan niet-leden

Van de controverse in de literatuur ten aanzien van het lidmaatschap van buiten-leden dient men mijns inziens de situatie te onderscheiden waarbij aan niet-leden formeel stemrecht in de algemene vergadering wordt toegekend. De ruimte die het verenigingsrecht op dit punt biedt, blijkt nogal beperkt indien men in art. 2:38 lid 3 BW een exclusieve en daarmee andere statutaire toepassingen uitsluitende voorziening leest. De parlementaire geschiedenis op dit punt laat, mede in verband met het onder punt 2 geformuleerde uitgangspunt, geen andere conclusie toe dan dat art. 2:38 lid 3 BW een dergelijke exclusieve voorziening bevat.⁹ De voorziening houdt in dat aan niet-leden stemrecht kan worden toegekend in de algemene ledenvergadering, indien de statuten dit uitdrukkelijk toestaan en deze niet-leden deel uitmaken van enig ander orgaan van de vereniging dan de algemene ledenvergadering. Het behoud van de beslissende invloed van de leden wordt gewaarborgd door het dwingendrechtelijke voorschrift dat het aantal door de niet-leden uitgebrachte stemmen in de algemene vergadering niet meer mag zijn dan de helft van het aantal door de leden ter vergadering uitgebrachte stemmen. Hoeveel stemmen van deze niet-leden op de voet van art. 2:38 lid 3 BW moeten worden gewogen, kan derhalve eerst worden bepaald nadat dat de stemmen van de leden zijn uitgebracht en geteld.

Stap 3. Kennen de statuten een voorziening zoals bedoeld in art. 2:38 lid 3 BW?

Afgezien van de mathematische hoofdbrekens die de toepassing van art. 2:38 lid 3 BW bij een algemene ledenvergadering met enige omvang tot gevolg heeft,¹⁰

8 Zie art. 179 lid 1 Rv. Art. 180 Rv staat toe dat partijen bij overeenkomst de bewijskracht regelen. Hieronder kan mede worden verstaan een verwijzing naar een statutaire bepaling. Relevant is ook met het oog op wiens te beschermen belang het bewijsvoorschrift in de wet of statuten is opgenomen. Vgl. in dit verband Rb Zwolle 24 mei 2000, *JOR* 2000/148 en G.J.H. van der Sangen, *Rechtskarakter en financiering van de coöperatie*, Center for Company Law, W.E.J. Tjeenk Willink, Deventer: 1999, p. 66, 71, 165 en 166.

9 Zie hierover G.J.H. van der Sangen, *a.w.* p. 148-151 en 405-412 en de daar aangehaalde literatuur.

10 Zie G.J.H. van der Sangen, *a.w.* p. 150 en 411.

bestaat er in de literatuur allerm minst duidelijkheid omtrent de reikwijdte van de hierboven beschreven voorziening.

In de eerste plaats wordt er verschillend gedacht over de invulling van het vereiste dat de niet-leden deel moeten uitmaken van enig ander orgaan van de vereniging dan de algemene vergadering. In het bijzonder rijst de vraag of het hier uitsluitend mag gaan om een reeds bestaand orgaan van de rechtspersoon, of dat het ook is toegestaan dat de statuten een orgaan in het leven roepen uitsluitend en alleen met het oog op de toekenning van stemrechten aan niet-leden, zonder reeds deel uit te maken van enig ander orgaan. Voor de eerste en restrictieve toepassing van art. 2:38 lid 3 BW pleit de tekst van het artikel. Voor de tweede en extensieve toepassing pleit de ratio van de regeling en de ruimte die daartoe gelaten wordt in de parlementaire geschiedenis. Bovendien houdt de eerste opvatting het gevaar in van een cirkelredenering: om stemrecht toe te kennen aan niet-leden moeten deze niet-leden deel uitmaken van een orgaan. Als orgaan wordt aangemerkt elke instantie of persoon binnen de rechtspersoon waaraan de wet en/of de statuten de taak of bevoegdheid toekennen om voor de rechtspersoon bindende besluiten te nemen.¹¹ Deze bevoegdheid kan echter niet gelegen zijn in de bevoegdheid deel te nemen aan de besluitvorming in de algemene ledenvergadering: immers de voorziening van art. 2:38 lid 3 BW was er immers op gericht daarin stemrecht toe te kennen. Kortom, voor de toekenning van stemrecht aan niet-leden op de voet van art. 2:38 lid 3 BW is mijns inziens niet vereist dat men reeds vooraf deel uitmaakt van een orgaan waaraan uit andere hoofde beslissingsbevoegdheid is toegekend.¹² Gevaar voor ‘Überfremdung’ is er mijns inziens ondertussen niet, omdat het meewegen van de door stemgerechtigde niet-leden uitgebrachte stemmen steeds gekoppeld is aan de helft van de door de leden ter vergadering daadwerkelijk uitgebrachte stemmen.

Toepassing van art. 2:38 lid 3 BW leidt er toe dat niet-leden in beginsel stemrecht verwerven ten aanzien van alle door de algemene ledenvergadering te nemen besluiten. Naar mijn mening bestaat de mogelijkheid het stemrecht van deze stemgerechtigde niet-leden in zoverre bij de statuten te beperken dat slechts stemrecht in de algemene vergadering kan worden uitoefenend voor de in de statuten met name genoemde besluiten. Tenzij de statuten een uitdrukkelijke andere voorziening bevatten, zijn zij dan ook uitsluitend ten aanzien van deze besluiten stemgerechtigd.

In beginsel heeft elk lid één stem in de algemene ledenvergadering. Toegestaan wordt echter dat aan sommige leden een meervoudig stemrecht wordt toegekend. Algemeen wordt aangenomen dat, hoewel art. 2:38 lid 1 BW spreekt van toekenning van een meervoudig stemrecht aan bepaalde leden, hieronder mede zijn te verstaan de stemgerechtigde niet-leden van art. 2:38 lid 3 BW. Een en ander betekent dat

11 Zie het orgaan-begrip bij Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 37 p. 37 en bij Van Schilfgaarde, *Van de BV en de NV*, elfde druk, Gouda Quint, Deventer: 1998, p. 24.

12 Zie G.J.H. van der Sangen, a.w. p. 410. In andere zin Dortmond, *S&V* 1995 p. 13.

ook aan deze stemgerechtigde niet-leden een meervoudig stemrecht kan worden toegekend. Nu art. 2:38 lid 3 BW reeds een dwingendrechtelijke maatstaf bevat om de invloed van niet-leden te beperken, verzet zich niets tegen het toekennen van een meervoudig stemrecht aan stemgerechtigde niet-leden.¹³

Van een gelijkschakeling van leden en stemgerechtigde niet-leden is ook sprake in het kader van de toepassing van art. 2:40 lid 2 BW. Op de regel dat besluitvorming door de leden plaatsvindt binnen een als zodanig belegde bijeenkomst, aangeduid als de algemene ledenvergadering of jaarvergadering, bestaat de uitzondering dat onder omstandigheden besluitvorming ook mogelijk is buiten een dergelijke formele vergadering. In tegenstelling tot art. 2:128/238 BW bevat art. 2:40 lid 2 BW op dit punt een beperkt aantal eisen: een dergelijk besluit dient genomen te zijn met voorkennis van het bestuur, en het besluit moet zijn aangenomen met eenstemmigheid van alle leden. De ratio van de regeling brengt met zich dat hieronder mede worden verstaan de stemgerechtigde niet-leden van art. 2:38 lid 3 BW. Een andere opvatting zou er immers toe leiden dat de gewone leden, zij het met voorkennis van het bestuur, buiten vergadering geldige besluiten kunnen nemen door een unaniem besluit. Naar mijn mening is een dergelijk buiten vergadering genomen besluit zonder dat de stemgerechtigde niet-leden hun stem hebben kunnen uitbrengen, nietig.¹⁴

Een soortgelijke gelijkschakeling van leden en stemgerechtigde niet-leden is om dezelfde reden verder op zijn plaats in het kader van de toepassing van de artikelen 2:42 lid 3, 43 lid 2 en lid 4 BW.

4 Intermezzo: verenigingsdemocratie en gelijkheid van leden

De toekenning van stemrecht aan niet-leden op de voet van art. 2:38 lid 3 BW vindt haar formele legitimatie in het feit dat voor de toepassing een besluit tot statutenwijziging is vereist. Voorzover de statuten niet anders voorschrijven, is daarvoor een 2/3 meerderheid vereist van de uitgebrachte stemmen (art. 2:43 lid 1 BW). Ten einde zo veel mogelijk leden de gelegenheid te bieden aan de besluitvorming terzake van statutenwijziging deel te nemen, bevat art. 2:42 BW (en mogelijk de statuten) verzwaarde oproepingsvereisten. Tevens kunnen de statuten een quorum-eis bevatten.¹⁵ Dat maakt de toekenning van stemrecht aan niet-leden geen lichtvaardige gebeurtenis. Een en ander neemt echter niet weg dat met name ten aanzien van tegenstemmende minderheden of personen die niet

13 Zie G.J.H. van der Sangen, *a.w.* p. 15, Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 303 p. 341 en M.E. Schreurs-Engelaar, *Organen van de coöperatie*, uitgave Van der Heijden Instituut, nr. 46, Kluwer, Deventer: 1995, p. 69.

14 In soortgelijke zin Dumoulin, *a.w.* p. 241 en 242.

15 Zie voor het besluitvormingsproces terzake van statutenwijziging de bijdrage van M. Koelemeijer en J.J.A. Hamers in dit themanummer.

in staat zijn geweest deel te nemen aan de vergadering waarin tot statutenwijziging werd besloten, aangescherpte normen van redelijkheid en billijkheid gelden, in het bijzonder indien hun relatieve zeggenschapsrechten daardoor worden aangetast.¹⁶ Een dergelijke doorbreking van de verenigingsdemocratie en de gelijkheid van leden is mijns inziens slechts toelaatbaar, indien voor de introductie van stemgerechtigde niet-leden een objectieve rechtvaardiging bestaat die in het belang is van de rechtspersoon. Vergelijk de discussie naar aanleiding van de toekenning van stemrecht aan participatiehouders in een coöperatie, waarbij de participatiehouders deel uit maken van een in de statuten geïntroduceerde *vergadering van participatiehouders*.¹⁷

Om soortgelijke redenen van verenigingsdemocratie en gelijkheid van leden dient terughoudendheid te worden betracht ten aanzien van het in de statuten opnemen van verschillende soorten lidmaatschappen in combinatie met een verschillend meervoudig stemrecht, en eventueel daaraan verbonden bijzondere zeggenschapsrechten ter zake van bepaalde besluiten. Weliswaar bevat het verenigingsrecht noch een verbod tot het introduceren van verschillende soorten lidmaatschappen noch een verbod tot het toekennen van een meervoudig stemrecht van verschillende omvang, een en ander neemt echter niet weg dat een modulering van gedifferentieerde lidmaatschappen niet zover kan gaan dat de zeggenschap verbonden aan het lidmaatschap illusoir wordt. Mijns inziens dient het relatieve stemrecht verbonden aan een lidmaatschap van materiële invloed te kunnen zijn op de besluitvorming. Introductie van verschillende lidmaatschappen waarbij dit uitgangspunt uit het oog wordt verloren, is in strijd met wat ik heb genoemd de verenigingsrechtelijke orde, en derhalve nietig (immers de facto leidend tot het ontnemen van stemrecht).¹⁸ Daarnaast geldt ook ten aanzien van de introductie van een gedifferentieerd lidmaatschap dat hiervoor een objectieve rechtvaardiging moet bestaan die in het belang is van de rechtspersoon.¹⁹ Bij afwezigheid van een dergelijke objectieve rechtvaardiging zal het besluit tot introductie van verschillende lidmaatschappen in strijd zijn met de redelijkheid en billijkheid, en mitsdien vernietigbaar zijn op grond van art. 2:15 lid 1 sub b BW. Van de andere kant moet

16 Vgl. in dit verband HR 30 oktober 1964, *NJ* 1965, 107 (Mante), dat betrekking had op de omstandigheid dat een besluit werd genomen waarbij de positie van een 'lid' in het geding was, dat zich, hoewel daartoe formeel opgeroepen, daarover niet had kunnen uitspreken. Vgl. o.a. ook HR 9 juli 1991, *NJ* 1991, 51 (Sluis) en Hof Arnhem 26 mei 1992, *NJ* 1993, 182 (Uniwest), waaruit de algemene regel kan worden afgeleid dat een besluit in strijd is met de redelijkheid en billijkheid indien er voor het besluit geen objectieve rechtvaardiging bestond met het oog op de positie van minderheidsaandeelhouders.

17 Zie hierover G.J.H. van der Sangen, *a.w.* p. 405-412. Met name een combinatie van de toekenning van stemrecht aan niet-leden met de bevoegdheid van niet-leden om een of meer bestuurders buiten de kring van de leden te benoemen kan een ernstige inbreuk betekenen op de verenigingsdemocratie. Zie art. 2:37 lid 3 jo. lid 1 BW.

18 Zie hierover G.J.H. van der Sangen, *a.w.* p. 146.

19 Vlg. in dit verband de uitleg door de Hoge Raad van art. 2:92/201 BW in het arrest Van den Berge/Verenigde Bootlieden BV, HR 31 december 1993, *NJ* 1994, 436.

de eiser wel aannemelijk maken dat hij een redelijk belang heeft bij de vernietiging dat zwaarder weegt dan het belang van de rechtspersoon bij behoud van de voorziening. Slaagt hij daar niet in, dan blijkt er dus ook een mogelijkheid te bestaan tot aantasting van relatieve zeggenschapsrechten van minderheden, mits daarvoor een objectieve rechtvaardiging bestaat.²⁰

Stap 4. Bestaan er redenen het correctief van de redelijkheid en billijkheid toe te passen?

5 Toekenning van vergaderrechten bij de vereniging

Een minder vergaande toekenning van bevoegdheden in de algemene ledenvergadering kan bestaan uit het toekennen van vergaderrechten, zoals het recht de vergadering bij te wonen, het recht een onderwerp op de agenda te zetten en het recht in de vergadering het woord te voeren ten einde de vergadering van advies te dienen. Daarvoor kan reden bestaan indien de besluitvorming gebaat is bij de aanwezigheid van een of meer externe adviseurs. Zo zal in het kader van subsidieverstrekking door de overheid als eis kunnen worden gesteld dat een gedelegeerde de algemene vergadering kan bijwonen, het woord kan voeren en advies kan uitbrengen.²¹ Ook in federatieve verbanden kan er behoefte bestaan om de topvereniging vergaderrechten toe te kennen in de primaire verenigingen. Hetzelfde geldt voor een vereniging met afdelingen met rechtspersoonlijkheid.²²

Als hoofdregel geldt dat het toekennen van de hierboven genoemde vergaderrechten dient te geschieden op basis van de statuten. De toekenning berust uiteindelijk op een besluit van de algemene vergadering. Mogelijk is wel dat het bestuur aan de statuten de bevoegdheid ontleent derden tot de vergadering toe te laten ten einde hen in de gelegenheid te stellen zich tot de algemene ledenvergadering te richten. Ik ga er van uit dat de rechtspersoon zich niet contractueel jegens derden kan verbinden om hen vergaderrechten in de algemene ledenvergadering toe te kennen. Immers een dusdanige dispositie over de bevoegdheden binnen de

20 Vlg. in dit verband HR 17 mei 1991, NJ 1991, 645 (Lampe/Tonnema). Zie over dit alles en de werking van de redelijkheid en billijkheid op besluiten M. Koelemeijer, *Redelijkheid en billijkheid in kapitaalvennootschappen*, Kluwer, Deventer: 1999, passim, en p. 44 in het bijzonder.

21 De literatuur ten aanzien van het gebruik van privaatrechtelijke rechtspersonen, zoals de stichting, voor publieke taken is overstelpend. In dit kader volsta ik met een verwijzing naar J.M.M. Maeijer, 'Privatisering. Nadere verkenning van een al te gemakkelijk ingeslagen weg', in: *Drie Nijmeegse redes. Beschouwingen over financiering, enquêterechten privatisering*, uitgave Van der Heijden Instituut, nr. 59, Kluwer, Deventer: 1998, p. 65-87, en Preadviezen van de Nederlandse Juristenvereniging, *De ontwikkeling van de rechtspersoon in het publiekrecht en het privaatrecht*, W.E.J. Tjeenk Willink, Deventer: 2000 en daar vermelde literatuur.

22 Zie hierover Dijk/Van der Ploeg, *a.w.*, in het bijzonder hoofdstuk 8.

organen van de rechtspersoon behoort niet tot de competentie van het bestuur, maar tot die van de algemene ledenvergadering. Een dergelijke overeenkomst is qua inhoud en strekking in strijd met de goede zeden en mitsdien nietig.²³

Een en ander betekent dat personen die niet in een organisatie-rechtelijke rechtsbetrekking tot de vereniging staan, maar uitsluitend een contractuele relatie met de vereniging hebben, geen vergaderrechten toekomen. Uitsluitend contractueel betrokkenen behoren immers niet tot de kring van art. 2:8 BW.²⁴ Het betekent ook dat personen die hun rechten jegens de rechtspersoon niet ontleen aan de wet of aan de statuten, niet de mogelijkheid hebben om als belanghebbenden besluiten aan te tasten op grond van art. 2:14 of 2:15 BW. Voor hen bestaat slechts de mogelijkheid om aan de toepasselijkheid van het genomen besluit te ontkomen, indien en voorzover dit besluit een onderdeel vormt van de contractuele verhouding, door een beroep te doen op de derogerende werking van de redelijkheid en billijkheid van art. 6:2 en 6:248 BW.²⁵

Het voorgaande neemt ondertussen niet weg dat er binnen verenigingsverband een grote vrijheid bestaat om aan derden vergaderrechten toe te kennen door het creëren van een orgaan in de statuten waartoe de vergadergerechtigden behoren. Vergaderrechten aan niet-leden kunnen ook worden toegekend door het instellen van een, al dan niet eenhoofdige, raad van commissarissen. Art. 2:57 lid 7 BW, dat geschreven is voor de coöperatie, is mijns inziens geschikt voor analoge toepassing bij de vereniging: voorzoveraan de gedelegeerde commissaris niet reeds op de voet van art. 2:38 lid 3 BW stemrecht is toegekend, heeft hij een raadgevende stem in de algemene ledenvergadering. Zou aan de gedelegeerd commissaris wel stemrecht zijn toegekend, dan moet art. 2:57 lid 7 BW zo worden gelezen dat hij door de uitoefening van zijn stemrecht blijk geeft van de inhoud van zijn advies. Mijns inziens is inherent aan de positie van commissaris dat hij zich ter vergadering omtrent zijn bevindingen ten overstaan van bestuur en ledenvergadering kan uitspreken.²⁶ Aan de raad van commissarissen komt steeds een raadgevende stem toe in de algemene ledenvergadering.²⁷

Overigens zij opgemerkt dat de verenigingstitel een soortgelijke voorziening voor bestuursleden als neergelegd in art. 2:227 lid 4 BW niet kent. Uitgaande van de omstandigheid dat het bestuur wordt benoemd door en uit de leden, bestaat er ook geen behoefte aan een dergelijke voorziening. Dat is wel het geval indien

23 Zie art. 3:40 BW.

24 Enigszins anders Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 136 p. 147.

25 Niet geheel juist acht ik derhalve de voorstelling van zaken in Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 266 p. 314, dat in het geval er buiten-leden aanwezig zijn, deze steeds en uitsluitend in een contractuele relatie staan tot de vereniging. De statuten kunnen hen immers statutaire rechten toekennen en hen als groep tot orgaan van de vereniging maken. Zie ook Dijk/Van der Ploeg, *a.w.* p. 99 en 100.

26 Zie in dit verband de uitleg door de Hoge Raad van art. 2:227 lid 4 BW inzake Janssen Pers, HR 10 maart 1995, RvdW 1995, 64.

27 In gelijke zin Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 312 p. 349.

er bestuursleden buiten de kring der leden zijn benoemd. Ook in een dergelijk geval ware art. 2:227 lid 4 BW analoog op externe bestuursleden toe te passen. Aan het bestuur komt derhalve steeds een raadgevende stem toe in de algemene vergadering.²⁸

Uiteraard komen vergaderrechten ook toe aan leden die geen stemrecht kunnen uitoefenen op grond van het feit dat zij geschorst zijn of op grond van het feit dat er sprake is van een tegenstrijdig belang in de zin van art. 2:12 BW. Het vergaderrecht van het geschorste lid is in zoverre beperkt dat hij alleen recht heeft dat gedeelte van de vergadering bij te wonen en daar gehoord te worden waarin over zijn schorsing c.q. ontzetting wordt besloten.²⁹ Naar mijn mening komt het lid met een tegenstrijdig belang, afgezien van het stemrecht terzake van het besluit waarbij het tegenstrijdig belang zich voordoet, alle overige stem- en vergaderrechten toe.

Stap 5. Welke niet-leden ontleen aan de statuten vergaderrechten in de algemene ledenvergadering (specifieke vergaderrechten van aangeslotenen en raadgevende stem van bestuursleden en/of commissarissen)?

Stap 6. Zijn er niet-stemgerechtigde leden, welke vergaderrechten komen hen dan toe?

Naast de bevoegdheidsvraag van belang wat rechtens is indien een besluit is genomen zonder dat de niet-stemgerechtigde, maar wél vergadergerechtigde aangeslotenen daartoe zijn opgeroepen. Aangenomen mag worden dat het hier niet gaat om een constitutief vereiste voor de geldigheid van een besluit. Een dergelijk besluit is vooralsnog geldig. Het kan evenwel worden vernietigd op grond van art. 2:15 lid 1 a BW, omdat de wijze van totstandkoming in strijd is met de statuten. Dit geldt ook voor besluiten die al dan niet buiten vergadering genomen zijn met eenstemmigheid van alle stemgerechtigden zonder dat de vergadergerechtigde aangeslotenen zich daarover hebben kunnen uitspreken.³⁰

6 Andere vormen van toekenning van zeggenschap

De toekenning van stem- en vergaderrechten in de algemene ledenvergadering aan niet-leden kan uit oogpunt van verenigingsdemocratie onwenselijk zijn. Het verenigingsrecht biedt echter tevens de ruimte om bij de statuten aan de aangeslotenen andere, bijzondere zeggenschapsrechten toe te kennen. In de statuten kan daartoe een *vergadering van aangeslotenen* in het leven worden geroepen.

28 In gelijke zin Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 312 p. 349.

29 Zie hierover ook de bijdrage van F.C. Kollen in dit themanummer.

30 Zie Dumoulin, *a.w.* p. 99 en 243 en 253. Dit geldt naar mijn mening niet alleen voor de besluiten van art. 2:40 lid 2 BW, maar ook voor die van art. 2:42 lid 3 BW en art. 43 lid 2 en 4 BW.

Aldus ontstaat er een zelfstandig orgaan met ‘prioriteitsrechten’ vergelijkbaar met de vergadering van prioriteitsaandeelhouders zoals bij de naamloze vennootschap. Hierbij kan men denken aan het recht om een bindende voordracht te doen terzake van de benoeming van bestuurders, en het recht om vooraf goedkeuring te verlenen aan de in de statuten met name genoemde besluiten, zoals statutenwijziging. Gezien het bepaalde in art. 2:37 lid 4 BW en art. 2:43 lid 2 en 4 BW bestaat echter steeds de mogelijkheid voor de algemene ledenvergadering om de aan de vergadering van aangesloten en toegekende bijzondere zeggenschapsrechten te doorbreken.

Zou in een voorkomend geval een besluit worden genomen zonder dat de statutair voorgeschreven voorafgaande goedkeuring is verkregen van de vergadering van aangesloten en, dan is een dergelijk besluit nietig, omdat het is genomen in strijd met de wet.³¹ Bekrachtiging op de voet van art. 2:14 lid 2 BW is evenwel mogelijk. Met het toekennen van bijzondere zeggenschapsrechten dient mijns inziens terughoudendheid te worden betrachten.

Feitelijke mogelijkheden tot beïnvloeding van de besluitvorming in de algemene ledenvergadering door aangesloten en zijn aanwezig indien gebruik wordt gemaakt van stemovereenkomsten in de ruimste zin van het woord. Met name in federatieve verbanden kan de vraag rijzen of het bestuur van de primaire vereniging zich jegens de topvereniging kan verbinden om de aan haar toekomende bevoegdheden op een door de topvereniging gewenste wijze uit te oefenen. Dezelfde vraag doet zich voor ten aanzien van het toekennen van een instructiebevoegd aan derden. In het algemeen wordt aangenomen dat het geven van een instructierecht aan een topvereniging of een derde niet verenigbaar is met de zelfstandige positie van het bestuur in de vereniging. Wel toelaatbaar is dat in de statuten algemene richtlijnen worden opgenomen terzake van het voorgestane beleid.³² Voert het bestuur een beleid dat niet in overstemming is met deze algemene richtlijnen, dan kan dit een grond opleveren voor ontslag.³³ Evenwel tast het de vertegenwoordigingsbevoegdheid van het bestuur niet aan.

Een feitelijke beïnvloeding van de besluitvorming kan zich ook voordoen indien (groepen van) leden zelf met aangesloten en een stemovereenkomst aangaan,

31 Zie Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 128 p. 134 en Van Schilfgaarde, *a.w.* p. 253 en 258.

32 Zie hierover G.J.H. van der Sangen, *a.w.* p. 133 en 134 en daar genoemde literatuur. Opvallend is dat Van der Grinten destijds met een beroep op de vrijheid van vereniging een instructiebevoegdheid wel toelaatbaar achtte, terwijl Maeijer met een beroep op de Forumbank-doctrine geen instructiebevoegdheid aanneemt. Zie Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 318 p. 353.

33 Zo er tussen de bestuurder en de vereniging tevens sprake is van een arbeidsovereenkomst, hetgeen zich kan voordoen bij een ‘professioneel’ bestuurslid (vgl. art. 2:37 lid 1 BW), dan is het ontslag naar analogie van HR 4 december 1992, *NJ* 1993, 271 (Meijers/Mast Holding) niet kennelijk onredelijk, zodat hij geen recht heeft op schadevergoeding in de zin van art. 7:681 BW.

zoals met een topvereniging of een derde, bijvoorbeeld een subsidieverlener.³⁴ Voorop staat dat het aan het lidmaatschap verbonden stemrecht een eigen recht van het lid is dat hij in zijn eigen belang kan aanwenden. In overeenstemming hiermee kan hij met een aangeslotene of derde overeenkomen, conform diens aanwijzingen in de algemene ledenvergadering stem uit te brengen. Problematisch ten aanzien van dergelijke stemovereenkomsten is vanuit het gezichtspunt van de aangeslotene of de derde dat er geen enkele zekerheid bestaat dat de stem ook daadwerkelijk overeenkomstig diens instructie in de algemene ledenvergadering wordt uitgebracht. Feitelijk zou men dit kunnen afdwingen door in de stemovereenkomst een boetebeding op te nemen. Evenwel is de heersende leer dat het niet-nakomen van de stemovereenkomst geen invloed heeft op de geldigheid van de in strijd met instructie uitgebrachte stem, en a fortiori niet op het genomen besluit. Evenwel lijkt recente jurisprudentie op dit punt aan te tonen dat het bestaan van een stemovereenkomst relevant kan zijn voor de vraag of een besluit aantastbaar is. Ik doel op het arrest inzake Landinvest BV.³⁵ Uit dit arrest blijkt dat onder omstandigheden de *rechtspersoon* jegens de ene partij van de stemovereenkomst onrechtmatig handelt, als zij zich er niet naar de mate van het mogelijke voor inspannt om er voor te zorgen dat de gevolgen van de niet-nakoming door de andere partij bij de stemovereenkomst, ongedaan wordt gemaakt.³⁶ Opvallend is dat de Hoge Raad bij de vraag of de rechtspersoon eigenlijk wel eraan moet meewerken dat de stemovereenkomst alsnog wordt nagekomen, het vennootschapsbelang - in deze casus betrof het een besloten vennootschap - in zijn overwegingen in het geheel niet betreft.³⁷

Stap 7. Zijn er leden en/of aangeslotenen aan wie bijzondere zeggenschapsrechten zijn toegekend?

Stap 8. Bestaan er een of meer stemrechtovereenkomsten?

7 Vergader- en stemrechten bij de stichting

De stichting kent geen leden. Deze in de wet enigszins apodictisch geformuleerde regel brengt met zich dat de stichting geen algemene ledenvergadering kent, dat wil zeggen geen orgaan waaraan dusdanige bevoegdheden in de statuten van de

34 Zie over de stemovereenkomst P.J. Dortmond, *Stemovereenkomsten rondom de eeuwwisseling*, inaugurale rede Universiteit Leiden, Kluwer, Deventer: 2000, en A.L. Mohr, *Spijkers. Ondernemingsrecht op de breuklijn van praktijk en wetenschap*, inaugurale rede UvA, Gouda Quint, Arnhem: 1993, alsmede Asser-Maeijer 2-III, nr. 285-289.

35 Zie HR 29 november 1996, *NJ* 1997, 345.

36 Zie ook HR 19 februari 1960, *NJ* 1960, 473 (Aurora).

37 Zie voor kritiek op het arrest inzake Landinvest A.L. Mohr, 'Hoe schatplichtig is de vennootschap aan het vrije contractenrecht' in: *J.L.P. Cahen-bundel*, Gouda Quint, Deventer: 1997, p. 224.

stichting zijn toegekend dat zij materieel overeenkomt met de dwingen drechtelijk door de wet aan de algemene ledenvergadering van de vereniging toegekende bevoegdheden. De vraag wie binnen de stichting vergader- en/of stemrechten toekomen, heeft derhalve niet alleen betrekking op de wijze waarop aan aangesloten vergader- en/of stemrechten kunnen worden toegekend, maar tevens op de mogelijkheid of daarmee het in art. 2:285 lid 1 jo. lid 2 BW neergelegde ledenverbod is overtreden. Voorop staat dat, voorzover de statuten geen uitdrukkelijk verbod daartoe bevatten, het bestuur de vrijheid heeft door wijziging van de statuten, die organen in het leven te roepen die zij wenselijk acht. Verder is duidelijk dat een stichting weliswaar aangesloten en of donateurs kan hebben, maar dat zonder daarop gerichte statutaire voorzieningen deze personen niet in een organisatie rechtelijke rechtsbetrekking tot de stichting staan.³⁸ Aan de contractuele relatie die dergelijke aangesloten en hebben met de stichting, kunnen zij geen vergader- en/of stemrechten ontleen. Zoals gezegd kunnen de statuten dergelijke groepen van personen wel tot orgaan van de stichting maken. Binnen het stichtingenrecht bestaat er een grote mate van vrijheid om aan een of meer van dergelijke organen specifieke bevoegdheden toe te kennen, mits de volgende twee bakens in acht worden genomen:

- 1 er is een bestuur dat belast is met het besturen van de stichting;
- 2 de toekenning van bevoegdheden aan de *vergadering van aangesloten en* leidt niet tot een overtreding van het ledenverbod.

Een en ander betekent dat de statuten van de stichting de volgende bevoegdheden kunnen toekennen aan de vergadering van aangesloten en:

- a. bevoegdheid tot benoeming, schorsing en ontslag van bestuurders;
- b. indien de benoeming van bestuurders geschiedt door coöptatie, een recht tot het doen van een bindende voordracht;
- c. de bevoegdheid dat met name in de statuten genoemde besluiten betreffende de structuur, de werkwijze en de inrichting van de stichting worden genomen door de vergadering van aangesloten en; hierbij valt met name te denken aan besluiten tot statutenwijziging, omzetting, fusie, splitsing, ontbinding, het aangaan van belangrijke investeringen of financiële verplichtingen, en de bevoegdheid tot de oprichting van andere rechtspersonen;
- d. indien een van de onder c. genoemde bevoegdheden toekomt aan het bestuur, het recht om vooraf goedkeuring te verlenen aan een dergelijke bestuursbesluit;
- e. het recht op rekening en verantwoording van het bestuur;
- f. het recht om een toezichthoudend orgaan in het leven te roepen.

Bij een dergelijke inrichting van de stichting rijst de vraag of het bestuur en een eventueel facultatief ingestelde raad van commissarissen of raad van toezicht het

³⁸ Vgl. in dit verband ook art. 2:304 BW.

recht heeft om binnen de vergadering van aangeslotenen een raadgevende stem uit te brengen. De wettelijke regeling geeft uiteraard hiervoor geen voorziening. Zo men dit wenselijk acht, is een daartoe strekkende statutaire voorziening gewenst. Analoge toepassing van art. 2:227 lid 4 BW kan echter ook uitkomst bieden. Mijns inziens brengt de aard van de functie van een toezicht houdend orgaan met zich dat zij steeds een raadgevende stem in de hier bedoelde vergadering van aangeslotenen heeft.

De vraag kan ook gesteld worden of (een vertegenwoordiger van) de vergadering van aangeslotenen c.q. een toezichthoudend orgaan een raadgevende stem heeft in het bestuur. Ook hier geeft de wet begrijpelijkerwijs geen voorziening. De statuten kunnen echter anders bepalen. Evenals bij de vereniging is ook hier de vraag relevant of aan de vergadering van aangeslotenen c.q. een derde een instructiebevoegdheid kan worden toegekend, in die zin dat het bestuur gehouden is conform dergelijke instructies te handelen. Zoals hierboven reeds aan de orde kwam, staat de toekenning van een dergelijke instructiebevoegdheid op gespannen voet met de eigen taak van het bestuur. De gewenste afhankelijkheid kan men desgewenst zo vorm geven dat de bevoegdheid tot benoeming en ontslag van bestuurders berust bij de vergadering van aangeslotenen of bij een andere rechtspersoon, al dan niet in combinatie met de bevoegdheid kernbesluiten vooraf goed te keuren.

Hetgeen hierboven werd gesteld ten aanzien van de stemovereenkomst bij de vereniging geldt mutatis mutandis ook voor het uitoefenen van stemrechten door bestuursleden binnen het bestuur, respectievelijk voor de uitoefening van stemrechten van hen die deel uitmaken van de vergadering van aangeslotenen, zij het dat hier bovendien geldt dat een dergelijke stemovereenkomst niet mag leiden tot gevolgen die in strijd zijn met het doel van de stichting. Anders dan bij de vereniging is het stemrecht dat een aangeslotene toekomt geen eigen recht dat hij in zijn eigen belang mag uitoefenen. Bij de uitoefening van het stemrecht dient de aangeslotene immers rekening te houden met het belang en de doelstelling van de stichting. Een overeenkomst die qua inhoud en strekking hiermee evident in strijd is, is nietig (art. 3:40 lid 1 BW).

Al met al biedt het stichtingenrecht de mogelijkheid de inrichting en de structuur van de stichting aldus te moduleren dat naast het bestuur zowel een toezichthoudend orgaan fungeert als ook een orgaan dat bevoegd is tot het nemen van de kernbesluiten. Aan een dergelijk orgaan kan ook de bevoegdheid worden verleend tot benoeming en ontslag van bestuurders. Voorzover de statuten niet in een eigen regeling voor de oproeping, werkwijze en de besluitvorming binnen deze organen van de stichting voorzien, is men aangewezen op de toepassing van algemene regels

van besluitvorming zoals deze zijn af te leiden uit de artt. 2:12 t/m 16 en de regels voor besluitvorming bij de vereniging.³⁹

Ondanks de grote vrijheid die het stichtingenrecht biedt bij het in het leven roepen van een vergadering van aangeslotenen, ben ik met Mohr⁴⁰ van mening dat een overtreding van het ledenverbod snel in zicht komt indien er sprake is van een cumulatie van de bevoegdheden genoemd onder a., c. en e. bij de vergadering van aangeslotenen. Het ledenverbod is mijns inziens in elk geval overtreden indien naast deze cumulatie van bevoegdheden, die betrekking hebben op de structuur en inrichting van de stichting, de vergadering van aangeslotenen zelf de bevoegdheid heeft om via vrije toe- en uittreding over zijn eigen samenstelling te besluiten, en aldus te bepalen wie tot deze kring kan toetreden.⁴¹ Ten einde aan ontbinding op de voet van art. 2:21 lid 1 sub a BW te ontkomen, ligt een omzetting in een vereniging op de voet van art. 2:18 BW voor de hand. Uiteraard biedt statutenwijziging van de stichting ook een mogelijk uitweg, en wel in die zin dat een of meer bevoegdheden van de *vergadering van aangeslotenen* worden opgegeven.

8 Conclusie

Hierboven stond de vraag centraal of er binnen de vereniging en de stichting vergader- en/of stemrechten kunnen worden toegekend aan *aangeslotenen*. Geconcludeerd kan worden dat het huidige verenigingen- en stichtingenrecht een grote mate van vrijheid op dit punt kent. Er zijn evenwel enkele algemene grenzen aan te geven. Toekenning van vergader- en/of stemrechten dient steeds te berusten op de statuten, zodat de aangeslotenen tot de rechtspersoon komen te staan in een organisatierechtelijke rechtsbetrekking. Voorts is bij de vereniging met name van belang dat stemrecht in beginsel slechts kan worden verkregen uit hoofde van het lidmaatschap. De specifieke voorziening van art. 2:38 lid 3 BW maakt het echter mogelijk dat ook niet-leden stemrecht kunnen hebben in de algemene ledenvergadering. Toekenning van vergaderrechten aan niet-leden kan plaatsvinden doordat de statuten een specifiek orgaan zoals een *vergadering van aangeslotenen* daartoe in het leven roepen. Ook de facultatieve instelling van een raad van commissarissen brengt vergaderrechten met zich. De commissaris heeft uit hoofde van zijn functie een raadgevende stem in de algemene ledenvergadering. Met uitzondering van art. 2:38 lid 3 BW biedt het stichtingenrecht soortgelijke mogelijkheden. Bij de stichting is niet zozeer de toekenning van vergader- en/of zeggenschapsrechten problematisch, maar veeleer of de toekenning leidt tot een dusdanige cumulatie

39 In soortgelijke zin Dumoulin, *a.w.* p. 5 en 231 t/m 235 die in dit verband spreekt van 'uitgangspunten van het besluitvormingsrecht'. Zie ook de bijdrage van C.H.C. Overes en W.J.M. van Veen in dit themanummer.

40 Zie A.L. Mohr, Het ledenverbod, *WPNR* 5439 (1978) p.

41 In soortgelijke zin Asser-Van der Grinten-Maeijer 2-II (1997), nr. 476 p. 483.

van bevoegdheden bij de vergadering van aangeslotenen dat het ledenverbod is overtreden.